

ODKAZ KULTÚRNEHO DEDIČSTVA V IMPLEMENTÁCII ĽUDOVÝCH REMESIEL DO EDUKAČNÉHO PROCESU

KOŽUCHOVÁ Mária – UHRINOVÁ Miroslava, SK

Resumé

Slovenská republika v roku 2006 ratifikovala dohovor UNESCO na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva (Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage). V poznávaní a ochrane kultúrnych, duchovných a historických hodnôt má nezastupiteľné miesto škola. Skúmali sme, ako sú učitelia na túto skutočnosť pripravení. Zaujímali nás sebahodnotiaci postoj učiteľov na realizačnú stránku prvkov ľudovej kultúry s aspektom na tradičné ľudové remeslá, ako aj praktická aplikácia osvojovania ľudových remesiel v edukačnom procese z pohľadu žiakov.

Kľúčová slova: kultúrne dedičstvo, tradičné ľudové remesla, kultúrne tradície.

THE CULTURAL HERITAGE IN IMPLEMENTATION OF THE FOLK CRAFT TO THE PROCESS OF EDUCATION

Abstract

The Slovak Republic ratified the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage In 2006. School plays an irreplaceable role in recognition and protection of cultural, spiritual and historical values. We examined how teachers are prepared for this fact. We were interested in the self-evaluation attitude of teachers to implementation aspects of folk culture with regards to the traditional folk craft, as well as the practical application of the acquisition of folk craft in the educational process from the perspective of students. In our paper we present partial results of the research which was focused on the implementation of elements of folk culture into the educational process.

Key words: regional education, traditional folk crafts, cultural traditions.

Úvod

Ľudové remeslá sú súčasťou života ľudí už od nepamäti. Národné a kultúrne dedičstvo - **ľudové remeslá** možno charakterizovať ako súhrn špecifických zručností prenášaných z generácie na generáciu. Podľa Kaľavského (1981) pri ľudových remeslách ide o špecializovanú činnosť založenú na ručnej práci. Predkovia dnešných ľudových majstrov vyrábali úžitkové predmety z najdostupnejších materiálov, ku ktorým patrili najmä drevo, hlina, kameň, železo, ľan, vlna, koža a perie. Ľudová remeselná výroba bola orientovaná predovšetkým na zhotovovanie predmetov každodennej potreby. Na Slovensku existuje i niekoľko organizácií (napr. Ústav ľudovej umeleckej výroby, Ústav etnológie SAV, Ústav pamäti národa, Krajské osvetové strediská, a pod.), cieľom ktorých je zachovanie a dokumentovanie ľudových remesiel a tradícií. K zachovaniu ľudových tradícií a remesiel by mala významným spôsobom prispieť aj škola. Rozvoj konzumnej spoločnosti a devalvácia duchovných a kultúrnych hodnôt spoločnosti si vyžaduje tvorivé a efektívne riešenie aj v edukačnom procese v primárnom vzdelávaní.

1 Výchova a ochrana kultúrneho dedičstva

Ochranu kultúrneho dedičstva sa venuje v súčasnosti veľká pozornosť, o čom svedčia aj mnohé dokumenty, dohovory či uznesenia na národnej i medzinárodnej úrovni, napr. Dohovor o ochrane svetového a kultúrneho dedičstva v Paríži, (1972), či Deklarácia Národnej rady SR o ochrane kultúrneho dedičstva (2001). UNESCO je najvyšším inštitucionálnym orgánom zabezpečujúcim ochranu kultúrneho a prírodného dedičstva svetového významu. V roku 2003 bol prijatý Dohovor

UNESCO na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva (Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage). Cieľom dohovoru bolo vytvorenie takých podmienok, ktoré prispejú k upevňovaniu povedomia o kultúrnom dedičstve ako trvalej súčasť svetového kultúrneho dedičstva a k podpore a rozvíjaniu rozmanitosti jeho prejavov. Slovenská republika ratifikovala tento dohovor a do platnosti vstúpil 24. júna 2006. Ratifikáciou sa vláda SR zaviazala k ochrane tradičnej kultúry a folklóru.

Rodina je významným impulzom vo výchove k tradičným hodnotám, ale táto úloha výsostne prináleží škole. Základom úspechu rozvoja tradičnej kultúry na školách by mal byť zánietený učiteľ. Z toho dôvodu považujeme za dôležité hľadať odpovede na otázky: Ako sú učitelia pripravení realizovať regionálnu výchovu na školách? Majú dostatočné poznatky a zručnosti na realizáciu niektorého ľudového remesla? Ako je to s regionálnou výchovou u nás v porovnaní so zahraničím? Súčasťou kultúrneho dedičstva je ľudová kultúra a kresťanské hodnoty, ktoré sú základom našej kultúrnej identity, významným zdrojom historického vedomia. Koncilová deklarácia katolíckych škôl uvádza, že „... škola má za poslanie bedlivo sa snažiť cibriť rozumové schopnosti, rozvíjať správny úsudok, oboznamovať s kultúrnym dedičstvom, ktoré nadobudli predchádzajúce generácie (transmisia kultúry), pestovať zmysel pre hodnoty, pripravovať na budúce povolanie a umožniť vzájomné porozumenie...“ (Deklarácia GRAVISSIMUM EDUCATIONIS, 1993, s. 289). Keďže je ľudová kultúra vo všetkých oblastiach popretkávaná kresťanstvom, zamerali sme sa vo výskume na komparáciu štátnych a cirkevných škôl.

2 Výskumná sondáž a výberový súbor

Cieľom našej výskumnej sondáže bolo zistiť pripravenosť učiteľov v edukačnej praxi na vyučovanie tradičných ľudových remesiel. Výskum bol realizovaný v mesiacoch február - jún 2013. Hlavným výskumným nástrojom boli dotazníky vlastnej proveniencie, ktoré boli odovzdané učiteľom a žiakom vybraných základných cirkevných a štátnych škôl. Výskumný súbor bol tvorený žiakmi tretích a štvrtých ročníkov z cirkevných a štátnych základných škôl a učiteľmi primárneho stupňa cirkevných a štátnych základných škôl. Vo výskume bol využitý príležitostný a kvótny výber. Výskumnú vzorku tvorilo 324 žiakov, z toho 164 žiakov štátnych škôl a 160 žiakov cirkevných škôl. Výberový súbor tvorený učiteľmi pozostával z 30 učiteľov štátnych škôl a 19 učiteľov cirkevných škôl.

3 Výskumné zistenia

Zaujímalo nás, či sú učitelia schopní v praxi realizovať výučbu zameranú na ľudové remeslá a na akej úrovni ovládajú ľubovoľné tradičné ľudové remeslo. Výskumom sme zistili, že učitelia základných škôl skôr neovládajú tradičné ľudové remeslá (43,8 %). Žiaľ, mnohí z nich neprejavili záujem zdokonaľovať sa v oblasti ľudovej kultúry, či už teoreticky alebo prakticky. Tretina respondentov (33,3 %) uviedla, že ľudové remeslo ovláda čiastočne. V rámci následného interview sme zistili, že prejavili záujem učiť sa niektorým ľudovým remeslám a mnohí z nich už majú za sebou prvé pokusy. Uvedomili si svoje nedostatky a chcú ich odstrániť. Len 14,6 % respondentov odpovedalo, že remeslá ovládajú na veľmi dobrej úrovni. Je to tá najvýznamnejšia skupina učiteľov, ktorá k ľudovým remeslám vedie žiakov nielen v procese výučby, ale aj v rámci záujmovej činnosti. Viacerí z nich vykonávajú lektorskú činnosť pre dospelých a pre tých učiteľov, ktorí prejavia záujem naučiť sa niektorému ľudovému remeslu.

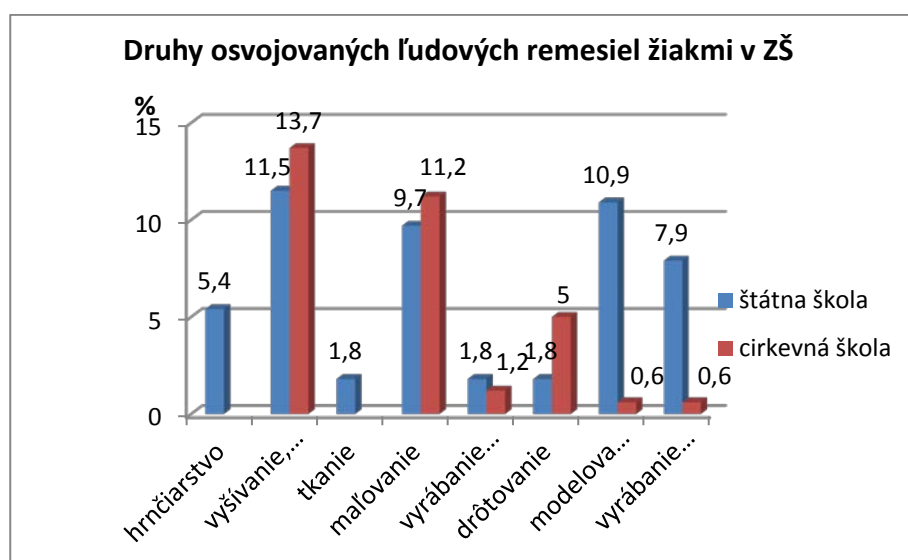
V príspevku sa venujeme aj otázke, či sú rozdiely medzi žiakmi cirkevných a štátnych škôl vo výchove k tradičným prvkom ľudovej kultúry.

Zaujímalo nás, ako často prichádzajú žiaci do kontaktu s praktickou činnosťou so zreteľom na osvojovanie si tradičných ľudových remesiel. Len polovica opýtaných žiakov štátnych a cirkevných škôl uviedla, že si ľudové remeslá osvojujú počas vyučovania. Takmer štvrtina žiakov sa

s ľudovými remeslami vôbec nestretla. Skutočnosť, že si často osvojujú ľudové remeslá vo výučbe potvrdilo len 11 % školákov v štátnych typoch škôl a 16,2 % žiakov v cirkevných školách.

Zisťovali sme tiež, aké tradičné ľudové remeslá si najčastejšie osvojujú žiaci štátnych a cirkevných škôl. Z grafu 1 je zrejmé, že v cirkevných školách sa viac preferuje vyšívanie, pletenie (13,7%), maľovanie s ľudovým motívom (11,2%) a drôtovanie (5 %). Žiaci na štátnych typoch škôl si najčastejšie osvojujú remeslá ako napríklad vyšívanie, pletenie (11,5%), modelovanie (10,9%), maľovanie s ľudovým motívom (9,7%). Pokúsili sme sa porovnať výsledky výskumu Čellárovej z roku 1998 s následným výskumom z roku 2002 s naším výskumom z roku 2013. Môžeme konštatovať, že situácia v príprave učiteľov z pohľadu ľudových tradícií a remesiel za nezlepšuje, ale skôr stagnuje. Výsledky pedagogického výskumu Depešovej (2008) potvrdili, že zanietení učitelia, ktorí zaradili ľudové remeslá a tradičné ľudové technológie do výučby, vysoko pozitívne ovplyvnili osobnú a národnú identitu žiakov. Navyše sa ukázalo, že u týchto žiakov boli rozvinuté tvorivé schopnosti vo vyššej miere, ako u ostatných skúmaných žiakov.

Graf 1 Druhy osvojovaných remesiel žiakmi v ZŠ v percentuálnom vyjadrení (n=324)

Skúmali sme, aký je postoj študentov k ľudovým tradíciám v iných krajinách Európy. Zaujímavé pre nás boli postoje študentov k ľudovým tradíciám v Nórsku. Pre nórske študenty učiteľstva je úplne prirodzené poznávanie vlastnej histórie, zvykov a tradícií, a to nielen vlastnej, ale aj poznávanie histórie a kultúry iných národov. Ukázalo sa to aj pri výmennom pobyte študentov. Nórski študenti o vlastnej kultúre, zvykoch a tradíciách vedeli oveľa viac, než naši študenti o vlastnej kultúre. Nórski študenti počas pobytu na Slovensku si vyskúšali medovníkárstvo, maľovanie kraslíc a ďalšie tradičné ľudové remeslá. Slovenskí študenti sa počas pobytu v Nórsku sa oboznámili s tradíciou svätého Olafa – patróna mesta Trondheim, navštívili staroveké vikingské bojisko, skanzeny a galériu miestneho umenia. Zdá sa, že až v kontakte s inou kultúrou si viac uvedomujeme tú vlastnú. Dôkazom boli naši študenti, ktorí sa zúčastnili výmenného pobytu v Nórsku.

Záver

Ak by sme mali zhrnúť silné stránky výchovy k tradičnej ľudovej kultúre na Slovensku, tak z nášho aspektu by išlo o: bohatstvo uchovanej tradičnej kultúry, množstvo tvorcov a dobrovoľníkov v oblasti tradičnej ľudovej kultúry, záujem ľudí o tradičné kultúrne dedičstvo, existuje sieť základných škôl s rozšíreným vyučovaním regionálnej výchovy hlavne v oblastiach

s tradičnou ľudovou kultúrou, bohatá sieť osvetových stredísk s pravidelnými podujatiami zameranými na prezentáciu tradičnej kultúry, sieť osvetových stredísk zameraných na výchovu a vzdelávanie detí i dospelých k tradičným hodnotám ľudovej kultúry, sieť miestnych a regionálnych folklórnych podujatí, sieť múzeí a skanzenov prezentujúcich živú tradičnú kultúru s bohatým celoročným programom, bohatá dokumentácia remeselnej výroby, viaceré inštitúcie začali s verejným sprístupnením tradičnej ľudovej kultúry digitálnou formou s cieľom verejne ju sprístupňovať širokej verejnosti.

V oblasti ľudovej kultúry evidujeme aj **slabé stránky**: formálne vzdelávanie o tradičnej ľudovej kultúre Slovenska je len sporadické, na školách chýbajú materiálne prostriedky na rozvoj tradičnej ľudovej kultúry, nedostatočná príprava učiteľov pre oblasť tradičnej ľudovej kultúry, len málo škôl spolupracuje s miestnym kultúrnym strediskom propagujúcim ľudovú kultúru, vo väčšine obcí je prezentácia a ochrana miestneho kultúrneho dedičstva finančnou záťažou a je založená na dobrovoľnej aktivite nadšencov, verejnosti nie je dostupný národný zoznam významných dokladov tradičnej hmotnej kultúry Slovenska.

Literatura

1. ČELLÁROVÁ, L. Postavenie regionálnej výchovy v edukačnom procese. In *Regionálna výchova a škola*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2002. s. 12-19. ISBN 80-8055-753-5.
2. *Deklarácia GRAVISSIMUM EDUCATIONIS – O kresťanskej výchove*. In: Dokumenty druhého vatikánskeho koncilu II. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993, čl. 5.
3. DEPEŠOVÁ, J. *Reflexie tradičných technológií v technickej výchove*. Nitra: PF UKF, 2008. ISBN 978-80-8094-339-4.
4. KALAVSKÝ, M. *Stolárstvo na Slovensku po zrušení cechov*. Vlastivedný časopis, roč. 30, 1981, 89-92.
5. KOŽUCHOVÁ, M., UHRINOVÁ, M. 2013. Ľudové remeslá ako súčasť kurikula pracovného vyučovania na primárnom stupni ZŠ. In *Technika a vzdelávanie*. ISSN 1338-9742, 2013, roč. 2, č. 1, s. 57-60.
6. RAČKOVÁ, O. 2007. *Vízia civilizácie lásky vo výchovnom procese katolíckych škôl*. Ružomberok : Katolícka univerzita, 2007. 120 s. ISBN 978-80-8084-264-2.
7. TRUBÍNIOVÁ, V. Uplatňovanie regionálnej výchovy v predprimárnom vzdelávaní v intenciách Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 0. In *Aktuálne hodnoty ľudovej kultúry a umenia vo vzdelávaní*. Ružomberok: VERBUM, 2010. ISBN 978-80-8084-603-9. s. 181 - 190.
8. VARGOVÁ, M. 2007: *Metodika pracovnej výchovy a pracovného vyučovania*. Nitra: PF UKF, 2007. 150 s. ISBN 978-80-8094-171-0.
9. ZENTKO, J., MACKO, J. Miejsce sztuki ludowej w wychowaniu regionalnym w słowackiej szkole w edukacji elementarnej. In Skwrońska-Kruszewska, A., ed.: *Edukacja elementarna : wyzwania, konteksty, dylematy*. Częstochowa: Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, 2010, s. 311-316. ISBN 978-83-7455-136-6.

Lektorovali: Prof. PaedDr. Jozef Pavelka, CSc., Doc. PaedDr. Jarmila Honzíková, Ph.D.

Kontaktní adresa:

Mária Kožuchová, prof. PhDr. CSc.,
Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky, Pedagogická fakulta KU, Hrabovská cesta 1, 034 01
Ružomberok , SR, tel.: 00421 904285025, fax +421444304787, e-mail: kozuchova@gmail.com

Miriám Uhrinová, PaedDr. PhD.,
Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky, Pedagogická fakulta KU, Hrabovská cesta 1, 034 01
Ružomberok , SR, tel.: 00421 904285025, fax +421444304787, e-mail: miriam.uhrinova@ku.sk